

MICHEL FOUCAULT'DA DİL VE SÖYLEM¹

YIL / YEAR 14, SAYI / ISSUE 28 (GÜZ / AUTUMN 2016/2) ss. 85-106

UFUK BİRCAN

Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
ufuk.bircan@gmail.com

Öz

Çağdaş Fransız düşünürlerinden Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*'de konuşan, çalışan ve yaşayan özneyi sorunsallaştırarak çözümlemelerde bulunmuştur. O, bu eserin dört epistemik dönemin çözümlemesini yapmıştır. Ortaçağ ve Rönesans episteminin temel karakteristiği benzeşim iken Klasik dönemin epistemi temsil üzerine oturmuştur. Klasik dönemdeki sonluluk düşüncesi yerini insan şeklinin ortaya çıkmasına bırakmıştır. Modern epistemde ise insan üç boyutta ele alınmıştır: Birincisi matematik ve fizik bilimleri; ikincisi süreksiz fakat birbirine benzeyen özellikleri düzene sokan bilimler (dil, hayat, emek); üçüncü boyut ise aynı'nın düşünülmesi şeklinde gelişen felsefi düşüncedir. Dil ve söylem ilişkisinde söylem dilsel birlikler halinde kendisini açığa vurur ve söyleme rasyonellik özelliğini verip onu meşru kılar. Her ne kadar söylemin kendisi bir iktidar olmasa da söylem bu güçlü yanını bilginin üretilmesiyle ortaya koyar, bilginin doğruluğu hep bu söylem ile üretilir. Foucault, söylemin dilden dile aktarılışını ve yazarın ortadan kayboluşunu söylemi sınırlandıran bir unsur olarak görmektedir. O, yorumun söylemdeki keyfiliği aynı'nın biçimini taşıyan bir sınırlandırmadır. Yazar da aynı şekilde keyfiliği ben'in biçimini taşıyan bir aynı'lığı kullanarak sınırlandırır. Foucault, klasik dilbilimdeki söyleneni ortadan kaldırıp kendi nesnesi olan söylenene görüneni yerleştirmiştir. O, dili arkeolojik ve soybilimsel olarak incelemiştir. Dil çalışmalarında söylemin oluşumu ve dönüşüme uğraması önemli yaklaşımlarındandır. Söylemin çok karmaşık olduğunu söyleyerek bilgi ve sistemin oluşumunu toplumsal pratikle içiçe geçmiş dil sistemleri biçiminde ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Foucault, dil, söylem, epistem, Las Meninas, Don Kişot

LANGUAGE AND DISCOURSE IN MICHEL FOUCAULT

Abstract

Foucault, one of the contemporary French thinkers, has problematically analysed the subject speaking, working and living in the Order of Things. In this work he has done the analysis of four epistemic periods. While the main characteristic of the medieval and Renaissance episteme is analogy, the episteme of the classical period is related to representation. The idea of finiteness in the classical period has led to the emergence of the human figure. In the modern episteme, people are treated in three dimensions. The first dimension includes mathematics and physics. The sec-

¹ Bu makale Doktora tezinden üretilmiştir.

ond one is the science bringing order to the discrete but similar features (language, life and labour) and the third one is a philosophical thought developing as the consideration of self-same. In the relation between discourse and language, discourse reveals itself in the form of linguistic units rationalizing and legitimizing the discourse. Although the discourse itself is not a power, it reveals this strong side of itself by producing knowledge and the correctness of the knowledge is always produced by this discourse. Foucault sees the transfer of the discourse from one language to another and the disappearance of the author as an element restricting the discourse. According to him, the arbitrariness of interpretation in the discourse is a limitation in the form of the self-same. Likewise, the author restricts arbitrariness by using a selfsameness carrying the form of 'I'. Foucault removed the classic linguistic phrase 'sayable' and placed the 'visible' into his own object 'sayable'. He has studied the language archaeologically and linguistically. In his language studies the formation of discourse and its transformation are among his important approaches. Saying that the discourse is very complicated, he has dealt with the formation of knowledge and system in the form of social practice interwoven with language systems.

Keywords: Foucault, language, discourse, episteme, Las Meninas, Don Quichotte

Giriş

Dilin kullanımı ile düşünme biçimleri arasında ilişki kuran Foucault, farklı epistemelerde dilin kullanımının değişiklik gösterdiğini, bundan dolayı da epistemelere uygun olarak düşünme biçimlerinin ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Foucault, neo-pozitivistlerin doğrulanabilirlik ilkesini modern epistemde dilin temsil yetkisinin sorgulanabilir hale gelmesinden dolayı eleştirmiştir. O, modern epistemde temsilin anlamı olduğu gibi içinde barındırdığını veya doğru anlamı oluşturan iletişim biçimi olmadığını belirtmiştir.

Yapısalcı düşünürler anlamlandırma sorununa ilk başlarda dil, gösterge ve söylem kavramlarıyla yaklaşmışlardır. Fakat daha sonraları dil çalışmalarının her şeyi bütünüyle açıklamada yeterli olmadığını gördükten sonra iktidarı da bu denklemin içine yerleştirmişlerdir. Foucault'nun bilgi ve iktidar öncesi kaleme aldığı yazılarının konusunu da genellikle dil ve söylem oluşturmuştur. Foucault, özneyi boş bir kendilik ve söylemin bir kesişimi olarak ele alırken ilerleyen çalışmalarında bireylerin iktidar tarafından oluşturulduğu tarzındaki görüşlerini öne sürmeye başlamıştır.

Foucault, söylemi temsil olması bakımından teorik bir oluşum olarak görünürken arzu ve iktidarı taşıyan bilgi olması yönüyle de söylemi toplumsal bir pratik olarak değerlendirmektedir. O daha çok doğruluk istenci üzerinde durarak söylemi doğru ya da yanlış olacak ifadeler üretmemize imkân veren bir olasılıklar sistemi olduğunda mantıksal değerini vurgular. "Foucault'nun toplumsal yapıyı oluşturan aygıtı 'söylemlerden, kurumlardan, mimari biçimlerden, düzenleyici kararlarından, yasalardan, idari önlemlerden, bilimsel ifadelerden, felsefi ve ahlaki önermelerden-kısacası, söylenenlerden olduğu kadar söylenmeyenlerden- oluşan baştanbaşa heterojen bir toplam' olarak tanımladığı görülür. O bilgi ve söylemin sistematik inşasının toplumsal pratikle üst üste bindirilmiş dil sistemleri olarak kavrar; söylemin çok karmaşık bir gerçeklik olduğuna, ona farklı yöntemlerle ve farklı düzeylerde yaklaşmamız gerektiğine inanır" (Urhan, 2000:

19-20). Foucault, her epistemik döneme ağırlıklı ve güçlü söylemin kendi döneminin kültürel nosyonunu barındırdığını belirtir. O, XVI.-XX. yüzyıllar arasındaki dört ayrı epistemin Batı düşüncesinde hukuk, ekonomi, biyoloji ve tarih gibi bilgi alanlarını oluşturduğunu ifade eder. Foucault, söylemin bir iktidar olduğunu, hatta söylem ve iktidarın süreçlerinin benzer bir şekilde işlediğini, iktidarın söylem içerisinde bireyleri öznelerle dönüştürdüğünü ifade eder ve iktidarın etkisi olmayan bir söylemin de var olamayacağını belirtir. İktidarın oluşumundaki söylemin bilginin sürekli üretilmesiyle meydana geldiğini söyler. Özü itibarıyla söylemin dışına çıkmanın mümkün olmadığını, yani eski söylemin yeni söylemin içerisinde bir şekilde geçerliliğini sürdürdüğünü belirtir. Foucault, söylem görüşleriyle pek çok dilbilimciye ufuk açıcı şekilde ön ayak olmuştur. Örneğin Norman Fairclough söylemin bir düzeni olduğunu söylerken, Sara Mills ve Laclau söylem analizi kurduklarında, Teun van Dijk söylemin büyük ve küçük yapısından bahsettiklerinde, John Wilson ve Michel Pêcheux ideolojik söylem yaklaşımlarıyla Foucault'dan etkilenmişlerdir.

Foucault, iktidar görüşlerini Nietzsche'nin görüşlerine dayalı olarak şekillendirmiştir. Daha ilk çalışmalarında olumsuz iktidar kavrayışını değiştirmek üzere iktidar ilişkilerinden ve stratejik olumlu bir iktidar anlayışından bahseder. Onun iktidar anlayışı, sınırlandırıcı, hapsedici ve ölümden yana değil, etkinlik alanlarını genişleten ve yaşamdan yana tavır alan bir iktidar anlayışıdır. İktidarı bastırma ve yasaklama mekanizmalarının bir türevi olarak görmeyen Foucault, iktidarın gerçekliği, doğrulukları ürettiğini belirtir. Ona göre iktidar bilgi nesnelere yeniden üretilmesini sağlar ve özneler bu şekilde düşündürülür. Bilgi iktidar ilişkisi çerçevesinde bilgi olmaksızın iktidar uygulanamaz ve bilgi de iktidara bu tarzda ilintilidir. Kral halkı bastırarak yönetir şeklindeki önceki iktidar anlayışı yer değiştirmiştir. Foucault, iktidarın en ince kılcal damarlara kadar nüfuz ettiğini söyler ve toplumsal, kültürel ve siyasi noktalarda karmaşık bir iktidar ilişkisinin normların biyopolitik olarak içselleştirilerek iktidarın kendisini ikame ettiğini belirtir. Böylece Kantçı transandantal bilen özne yerini tek bir merkezden yönlendirilemeyen söylemlerin konusu haline gelmiştir. Foucault, yeni iktidar anlayışıyla birlikte doğruluk iddialarını Nietzscheci söylem ve soybilim bakış açısından hareketle söylemin bulunduğu her yerde iktidarın ürünlerinin de bulunduğunu nerede iktidar varsa orada direnme vardır şeklinde ifade ederek ileri sürmüştür. Kartezyen kurucu özne anlayışına eleştirel yaklaşan Foucault, yeni iktidar anlayışının özde panoptikonun sorumlu öznelerin ortaya çıkmasındaki rolünü belirtmiş ve insanın hem özne hem de nesne olduğunu insanbilime ilişkin yazılarında ortaya koymuştur.

Dreyfus ve Rabinow'un belirttiği gibi (Dreyfus ve Rabinow, 1983: 17) Foucault, çalışmalarına Saussure ve Barthes gibi gösteren yapının bilgi alanından başlamış, iktidar ilişkileri ve stratejilere varmıştır. Foucault, düşüncesinin temel noktasının Saussure gibi yalnızca dil ve göstergeler değil, tarihi dilden daha çok belirleyen güç ilişkileri olduğunu belirtir. Foucault, dilden

söyleme kayan görüşlerinde söylemi bilgiyi temsil etmek için dil kullanımını sağlayan ifade biçimleri anlamında kullanmıştır. Söylem dil vasıtasıyla bilgiyi ürettiği ve sosyal davranış biçimlerini şekillendirdiği için sadece linguistik bir anlamda değil, davranışlarla bütünleşmiş bir anlamda kullanılmıştır. Foucault, söylem ile öznelerin nasıl konuşacağını ve nasıl sonuç elde edebileceğini buna ilave olarak düşüncelerin davranış kalıplarına nasıl dönüştürüleceğini de söylem ile açıklamıştır. Söylem bütün bunları belirlemekle kalmaz ve konuşma ve söylemenin, davranış biçimlerinin nasıl sınırlandırılacağını ve onlara nasıl hükmedileceğini de belirler. Söylem bu şekilde değişik kurumlara etkide bulunarak metinlerin ötesinde yerini alır. Anlamli davranışlar söylem içerisinde inşa edilse de ulaşılan bilgi ve anlam dil yoluyla değil, söylem ile üretilir. Dolayısıyla Foucault, anlamı olan şeylerin bilgisine erişebildiğimizi ve bilgiyi oluşturanın da söylem olduğunu ifade etmektedir. Söylem her bir epistemik dönemde farklı şekillerde bilgi, özne, nesne ve davranış biçimlerini üretir (Hall, 1992: 292).

Hall, Saussure'ün özneyi temsil konusundaki yerini boşalttığını ve bizi konuşmanın dil olduğunu, öznenin bireysel yönüne ağırlık verdiğini söyler. Foucault ise bilgiyi üretenin özne değil, söylem olduğunu söyleyerek özneyi temsil kuramına yerleştirmiştir. Foucault, öznelerin metinleri üretebileceğini fakat bunu söylemin sınırları içinde yapabileceğini belirtir. Çünkü özne de söylem içerisinde tâbi bulunur. Özneler ancak söylemin ürettiği bilgiyi taşıyıcı ve iktidarın kullanılmasına bağlı olarak nesne konumuna da bürünebilir. Bu öznenin iktidarın dışına çıkamayacağını diğer bir ifadesidir (Hall, 1997: 55). Foucault dili, söz edimleri olarak değil tarihselleşmiş bir söylem olarak gördüğü için (Kiros, 1998: 17) özne, dönemsel olarak üretilen doğrulukların taşıyıcısı konumuna yerleştirilir. Bu açıdan öznenin, "modern iktidar/bilgi sarmalının bir yapıntısı olarak işlev" (Hülür, 2008a: 150) gördüğünü düşünen ve aşkın özneye tavır takılan Foucault, Husserlci ve Marksist düşüncelerin tersine bilgiyi iktidar ilişkileri çerçevesinde ele almış ve söylemin karmaşık ilişkilerde ortaya çıktığını belirtmiştir. Boyne'nin de belirttiği gibi "bir bilgi nesnesi asla yalın olamaz. Bir bilim ne denli iç tutarlılığa sahip ve sınırları belirlenmiş olursa olsun, etrafı her zaman karanlık bir takım bilinç biçimleriyle kuşatılmıştır" (Boyne, 2009: 45). Foucault, belirli iktidar biçimlerinin nasıl olup da son derece farklı bilgilere yol açtıklarını sorgularken iktidar biçimlerinin bilginin oluşumuna neden olduğunu ve iktidarın bilgiyi belirlediğini ileri sürmektedir.

Foucault, dili; ifadeler, kelimeler, eserler ve epistemelerin düzenleri doğrultusunda ele almıştır. *Yazar Nedir?* makalesinde belirttiği gibi, yazar ve eserin anonimlik ve iktidar dolayımında üretilmesini de dil ile bağlantılı görmüştür. Onun dili incelemesinin amacı dilin oluşumundaki keyfiliği ve tarihsel boyutu açığa çıkarmaktır. Foucault, dilin değişmez ve nesnel bir doğasının olmadığını söyleyerek dilin keyfiliğinden hareketle dili arkeolojik ve soybilimsel olarak incelemiştir. Onun dil çalışmalarında belki de en önemli noktada söylemin nasıl oluştuğu ve nasıl dönüşüme uğradığı konusudur. Foucault, söylemin çok karmaşık bir gerçeklik olduğunu ifade ederek bilginin ve

sistemin inşasını toplumsal pratikle üst üste bindirilmiş dil sistemleri olarak kavramsallaştırmıştır. Foucault, daha sonraki soybilimsel çalışmalarında ekonomik uygulamalara yönelik oluşturulan söylemin maddi koşullarına ve söylemsel olan ile olmayan bölgeler arasındaki bağıntıların araştırılmasına ağırlık vermiştir (Urhan, 2000: 19-20). Yapısal dil tartışmaları içerisinde dilin keyfiligi sorunu, düşünce tarihçisi Foucault tarafından bir tarih çözümlemesi kapsamında ele alınmıştır. Onun düşüncesine göre iktidar ve dil oyunlarının nasıl ve hangi iktidarlar tarafından dilsel eklemlemelere maruz bırakıldığı arkeolojik ve soybilimsel tarzda açığa çıkarılmaları gerekmektedir. İktidar çalışmalarından önce dile yönelmiş olan Foucault, dilin oynadığı merkezi rolünü *Kelimeler ve Şeyler* eserinde yaşayan, üreten ve konuşan insanın tecrübeleri temelinde doğa tarihi, ekonomi ve dili ele alarak dört epistemik dönemin olan biten her şeyi kuşatan dil işlevinin nihayetinde özne ve nesnenin ortadan kalktığını ve dünyanın sadece dilden ibaret kaldığını iddia etmiştir. “İnsan bilimlerinin nesnesi dil (ancak gene de yalnızca insanlar tarafından konuşulmaktadır) değil de, konuşurken kendini çevreleyen dilin içinden, kelimelerin anlamını veya telaffuz ettiği cümleleri kendine temsil eden ve kendini sonunda, bizzat dilin temsiline teslim eden şu varlıktır” (Foucault, 2001: 492). Doğada tek konuşan varlık insandır. Ancak temsilin gerçekleşmesi açısından insanın gerçek söylemler oluşturması, kelimeleri anlamlı bir bütün haline getirmesi, insan bilimlerinden söz etmeyi mümkün hale getirmektedir.

Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*'in daha ilk satırlarında XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren dünyadaki insanın ve dünyaya dair bilme alanlarının genel sınıflamasını yapmaya çalışmaktadır. Foucault, bunu yaparken bu kitabın doğum yeri olarak Borges'in Çin Ansiklopedisi'ne dayalı yaptığı hayvan sınıflaması için de “bu sınıflandırmanın yol açtığı büyülenmenin içinde bir solukta ulaşılan nokta, bir kıssadan hissenin lehine olmak üzere, bize başka bir düşüncenin egzotik cazibesi olarak işaret edilen şey, bizimkinin sınırır: bütün bunları düşünmenin çırılçıplak olanaksızlığı” (Foucault, 2001: 11-12). Foucault, Çin Ansiklopedisi'ne denk gelecek bir nesne kuramayacağımızı çünkü bu ansiklopedinin nesneleştirilebilir bir şey olmadığını ve sıralamaya hâkim olan bütünselleştirmenin, kendi epistemik düzenimizde bu sınıflandırmanın olanaksız olduğunu belirtir. Kendi akli ve sınıflama ölçütlerimizin dışında kaldığı için bu sınıflandırmaya dayalı olarak söylemek ile düşünmenin ayrı ayrı şeyler olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan diğer bir nokta da Çin Ansiklopedisi'nin olanaksız bir nesne sunması ve bunun dildeki karşılığı olarak da düşünülemeyen şeylerin nasıl söylenebildiğidir. Foucault'nun ısrarla üzerinde durduğu nokta epistemik kopuşa bağlı olarak dilin tehlike sınırlarında eski dili yeni olaylara nasıl uyarlayabileceğimizdir. Foucault, tam da bu noktada bakışları tersine çevirerek sorunun dilin bir nesneye uygunluğu şeklinde değil de nesnenin özerkliği olarak ele alır. “Foucault'nun bütün modern epistemik yapının dayandığı ‘gösteren’in hegemonyasını içeriden yıkmaya çalıştığını araştırmaya –dil ve daha sonra öteki araştırma alanlarında- başlama fikri buradan kaynaklanır. Foucault, dilde gerçek bir farklı-

lık olacak bir şeyi; dışarıyı –ama sınırdaki geçişi değil-, aklın sömürüye dayalı iktidarının geçersiz kılınmasını –ama akıldışılığı değil- gösterecek bir şeyi aramaya başlar” (Revel, 2005: 58). Foucault, farklılık şeklinde ele aldığı dilin nesnelere sözcükler arasındaki müteakabiliyetinin söz konusu olmadığını, bu denklemde sadece kelime ve şeyin bulunmadığını, üçüncü ve olarak kelimeler ile şeyler arasında bir ilişki kodunun olduğunu ifade eder. Bu kod dilbilgisi olmamakla beraber dile dair mantıksal düzenleme olan dünyanın temsiline dayanır.

Foucault, yeni dünyayı anlamlandırma, sınıflandırma ve ifade etmek için yeni sözcüklerin yeterli olmadığını, bir şeylerin yerinden edildiğini, dolayısıyla da hâkim olan yeni epistemik yapının yeniden üretime geçmesi gerektiğini söyler. Foucault, sorunun yeni nesnelere ortaya koymak olmadığını söylerken nesnellik ve gerçeklik ilişkisini kuran düzeni değiştirmek istemektedir. Nesnellik ile hakikat arasında özdeşlik olduğu varsayımı tamamıyla epistemik bir düşüncenin sonucudur. Borges’in yaptığı kategoriler gibi, değişik kategoriler nasıl mümkünse dilde de farklılık kendinden başka dillerin de olanaklı olabileceğini düşünmesidir. Buna bağlı olarak dil üzerine değişik şekillerde düşünülebilir, söylemin düzeni yıkılabilir ve birlik iddiası çürütülebilir. Aslında her yeni yapılan sınıflandırma yeni bir nesneleştirme de gerektirir ve bu da Foucault’nun tutarlılığını gösterir. Foucault’nun tartışmayı getirdiği son nokta olarak tutarsızlık anlamına gelmeyecek şekilde süreksizlik, çözümlenme anlamına gelmeyen çizgisel olmayış, son olarak dağılma denilemeyecek birlik olmayıştır. Farklılıkların peşinden koşan biri olarak Foucault’nun çoğullukların ve değişikliklerin tek bir sebebe indirgenmeyi reddettiği görülmektedir.

Anlamın sonsuzca üretimi göstergeler bütününe başkaca göstergelerin yerini doldurması ve üretimin bir süreç içerisinde devam etmesi anlamına gelen semiyoloji ile büyük anlatıların hâkimiyetinin her şeye deva olması ve alamın sonsuzca üretimi sebebiyle geçersizliği ortaya konulur. Sonsuzca anlam üretme konusu, özne ve bireyin yeni arayışlarını karşılamak üzere Foucault ve Derrida gibi düşünürler tarafından çoklu öznelliklerin, özneleştirme süreçlerinin, metinselliğin ele alınmasında kullanılmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 307).

Dilbilimin insan bilimleri arasına girmesinin sebebi, içinden çıktığı şeyi sorgulayarak yapmasıdır. Hayat, emek ve dil bilimleri, insanın çok çeşitli yelpazeler içinde analitik yapma yeteneğine bağlıdır. İnsan bilimleri, bilginin dışsallığının içinde geliştiğinden dolayı biçimsel bir karakter arz ederler. Kelimeleri, onları kullanan toplum üyeleri içinde bir uzlaşma olarak gören Saussure’e benzer şekilde Foucault, dilin sembolik özelliğinden dolayı gerçeğin kendisine tekabül etmek zorunda olmadığını dil vasıtasıyla hakikat ile işaret etme yoluyla fakat hakikatin kendisinden farklı bir şekilde sembolik hakikat rejiminin kurulduğunu ifade eder. Diller insanın dış dünyayı anlama girişiminde ve şeyleri kavramsallaştırmasında bu kavramlar vasıtasıyla da insanın akıl yürütmesini sağlar. Foucault, dilin evrensel olarak geçerli olması halinde önerme, eklemleme, işaret ve türeme gibi unsurların ol-

duğunu söyler. “Herkesin teker teker yaptığı deneyler, ihtiyaçlar veya tutkular, alışkanlıklar, önyargılar, az veya çok uyanık bir dikkat, yüzlerce farklı dil oluşturmuştur; ve bunlar yalnızca kelimelerin biçimiyle değil, her şeyden önce bu kelimelerin temsili bölümlere ayırma biçimiyle farklılaşmaktadırlar. Doğa tarihi, ancak oyunun kapalı olması halinde iyi yapılmış bir dil olacaktır: tasvire yönelik kesinlik eğer her cümleyi, hakikinin sabit bir bölümlenmesi haline getirebilirse (eğer temsile her zaman, orada *eklemleştiren şey yüklenilebilir*) ve eğer her varlığın işareti, onun bütününe genel düzenlenişinde bütün haklara sahip olarak işgal ettiği yeri işaret ederse” (Foucault, 2001: 234). Dilin bir takım şemalar kurmasından ve farklılıkları bertaraf etmesinden dolayı aynı dünyayı değişik topluluklar değişik biçimlerde kavramaktadırlar. İnsanın aynı olguyu değişik şekillerde kavramsallaştırması, ancak epistemik düzlemde anlam kazanmaktadır; örneğin fiziğin en önemli konusu olan yer çekimi kanunu.

Modern dilbilimin kurucusu olan Saussure, dilbilimi, dil ve söz ayırımı yaparak belirlemiştir. Saussure yapısalcılığında önemli olan, bağıntılardır. Saussure, bu durumu “dil öğeleri arasındaki bağıntı ve ayrılıklar her biri belli bir değerler düzeni yaratan değişik iki alanda ortaya çıkar. Bu iki düzeyin karşıtlığı, her birinin öz niteliğini daha iyi anlamamızı sağlar. Dilin varlığı için zorunlu olan, anlalsal etkinliğimizin iki biçiminin karşılığıdır bunlar” (Saussure, 1985: 133). O, dizindeki öğelerinin değerini, o öğenin diğer öğelerle olan karşıtlığı açısından ele alır. Saussure, dili düşünceler ve ses arasındaki ilişki kurduğunu ve dilin kendisinin tözden farklı bir biçim olduğunu söyleyerek dilin söz kadar somut olduğunu ifade eder. Parole ve langue’yi (söz ve dili) birbirinden ayıran Saussure, dili bir göstergeler olarak tanımlamış ve göstergeyi de gösteren ve gösterilen birlikteliği olarak tanımlamıştır. Saussure’ün en orijinal yanı, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin bütünüyle arbitrary (keyfi, rastlantısal) olduğunu söylemesidir. Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki kültür tarafından düzenlenir. Saussure, bu şekilde dili bireysellikten ve toplumsallıktan ayırmış, eş süremler bir şekilde inceleme imkânını sunmuştur. Yapısal açıdan dile yaklaşanlar, Saussure’ün izini takip ederek gerçekliğin tözde değil de yapıda aranması gerektiğini ve bütün gerçekleştirmelerin arkasındaki yapıyı ortaya çıkarmanın yapısalcılığın amacı olduğunu söylemişlerdir. Foucault, dilin gerçekle ilişkili olduğunu, nesnel gerçekliğe duyarlı olan objektif bir sınıflamalar bütünü kurduğunu ifade etmiştir.

Foucault, Saussure’ün gösterge anlayışından yola çıkarak yapının bilgi alanından hareketle iktidar ilişkileri ve taktikler olarak adlandırdığı konuları incelemiştir. Foucault, fenomenologların aşkın öznenin bilgiye ulaşabileceği kabullerinin tersine görüşler öne sürerek bilginin her zaman iktidar ilişkileri içerisinde ele alınması gerektiğini söylemektedir. Foucault, bilginin hep bir söylem içerisinde anlamlandırıldığını, söylemin ise karmaşık ilişkiler yumağında anlam kazandığını ifade etmektedir. Bahsedilen bu ilişkiler, kuramlar, sosyal süreçler, sınıflama tipleri ve benzeri belirginleştirme biçimleri dâhilinde gerçekleşirler. “Söylemsel ilişkiler, görüyoruz ki, söylemin içinde değildir: onlar kavramları ya da sözcükleri birbirine bağlamazlar; cümle-

ler ya da önermeler arasında dedüktif ya da retorik bir yapıyı gerçekleştirmezler. Bununla birlikte, onlar söylemi sınırlayacak, ya da ona bazı biçimler empoze edecek yahut da bazı koşullarda bazı şeyleri ifade etmeye onu zorlayacak olan söylemin dışındaki ilişkilerdir” (Foucault, 1999: 64). Foucault’ya göre bilgi nesnesi kesinlikle yalın değildir ve ilişkiler, söylemin kullandığı dilden ziyade uygulamalı bir şekilde söylemin kendisini belirgin hale getirirler. Foucault’nun bilgi ile iktidar arasındaki ilişkide görmeye çalıştığı şey, aynı tipte olan belirli iktidar biçimlerinin nasıl olup da farklı bilgilere yol açtığını ortaya koymaktır. Dolayısıyla Foucault, iktidarın bilginin oluşumuna etkileri üzerinde durmaktadır.

Foucault, dilden söyleme geçerken dili değil de söylemi bir temsil sistemi olarak ele almış ve bu suretle yapısal ekolden ayrılmıştır. Foucault, söyleme yapısalıcılardan farklı bir anlam yükleyerek söylemi farklı epistemlerde ifadeleri ortaya koyan ve bunları bütünlük içinde düzenleyen kurallar bütünü olarak ele almıştır. Foucaultcu anlamda söylem, bilgiyi temsil etmek için dil kullanımını sağlayan ifade biçimleridir. Söylem, dil aracılığıyla bilginin üretilmesi anlamına geldiğinden dilbilimsel bir kavram olmanın ötesinde söylem dil ve davranışları kapsar. Foucault’nun buradaki amacı, kişinin; dil ve davranış arasındaki geleneksel ayırımın ötesine geçmesini ve konuyu inşa etmesini sağlamaktır. Söylem, bilginin nesnesini belirlediği ve ürettiği için bir konu hakkında nasıl konuşulacağını da belirlemiş olur. Bununla beraber söylem, düşüncelerin nasıl davranışa evrildiğini de belirler. Foucault, tek bir söylemin topluluk içindeki değişik alanların, davranış biçimlerinin ve metinlerin ötesine geçtiğini düşünür.

Foucault’nun anlamın söylem içinde inşa edildiğini söylemesi, onun anlamın dil ile değil de söylem yoluyla üretildiğini düşünmesinden kaynaklanır. Foucault’yu burada orijinal kılan şey, bilgiyi yaratanın, şeylerin kendisinin değil de söylem olduğunu ileri sürmesidir. O, değişik dönemdeki epistemler içerisinde söylemin farklı bilgi, özne, nesne ve davranış biçimlerini ürettiğini belirtmiştir. Foucault, bilginin ve davranışın bu tarzda değişiklik arz etmesinin, söylemlerin dışında mümkün olamayacağını düşünmüştür (Hall, 1997: 47).

Saussure’ün dil anlayışında özne bireysel söz ediniminin yazarı olmasına karşın, Foucault’da ise bilgiyi üreten bizatihi özne değil, söylemdir. Foucault’ya göre bilgiyi ve metinleri üreten özne, bağlı bulunduğu epistemin sınırları içerisinde bu bilgiyi oluşturur. Hatta özne, söylem içerisinde inşa edilmektedir ve söyleme tabidir.

Foucault, 1966’da *Kelimeler ve Şeyler* adlı eserini yazdığı anda, ortamın popülerliği kültürel ortam yapısalcılık tarafından belirleniyordu ve Foucault o dönemde Fransız entelektüel ortamını belirleyen Sartre’in fenomenolojik varoluşçuluğuna ve Marxizme eleştirilerde bulundu. Sartre, buna cevap olarak “tarihsel duyudan yoksun olan, sistemi ve dengeyi savunan biri” olarak niteledi ve Foucault’nun çalışmasını “burjuvazinin son ideolojik savunusu” olarak değerlendirmiştir. Foucault, Sartre’a cevap olarak insanın söylemin bir sonucu olduğunu ve “yazarın yazma tarzının bir ürünü” olduğunu savun-

muştur (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 335). Pozitivizm ve Marxizmin çözümlemelerine katılmayan Foucault, insanı anlamaya yönelik çözümlemelerde bulunur. Kartezyen kurucu özne yerinden edilir. Buna bağlı olarak Foucault, anlamın eleştirisini de yapmaktadır. Ada felsefesinde dil felsefesi çalışmalarını Wittgenstein ve Ayer belirlerken, Fransız felsefesinde Saussurecü gösteren ve gösterilen belirlemektedir. Bu anlamda gösteren ile gösterilen arasındaki yapısal ilişkiyi dilsel bir gösterge belirlemede, dil ise bu göstergelerin bütününden oluşmaktaydı. Saussure, gösterenin anlam değerini sadece dilin yapısı içindeki konumundan kaynaklandığını ifade etmiştir. Foucault ve Derrida gibi Fransız düşünürlerde gösterilenin değeri düşürülerek gösteren daha önemli bir yere konumlandırılmıştır. Bunun anlamı ortaya konan önermelerle gerçeklik arasında bir karşılıklık ilişkisi bulunmadığıdır. Okuma edimi söz konusu olduğunda doğruluk metnin arkasında veya içinde değildir, okur öne çıkmaktadır. Gösterilenden gösterene doğru yer değiştirme söz konusu olduğunda anlamı ortaya koyan öznenin kendisi değildir. İnsan öznesi biricik olmadığından insan ancak dil yoluyla yapılandırılmıştır. Dolayısıyla Foucault, bir metafizik, özne ve doğruluk eleştirisi yapmıştır (Sarup, 2004: 12,13). Foucaultcu söylem çözümlemesi dil, kodların anlamı ve iktidar ilişkilerinden hareketle yapılmakta ve söylemin üretimi de toplumdaki süreçlere bağlı olarak düzenlenip dağıtımı yapılmaktadır. Foucault, kodların anlamının tarihin ötesinde olmadığını, iktidar ilişkilerine ve tarihsel yaşanmışlıklara bağlı olduğunu düşünmektedir.

Foucault, dil ve söylem çözümlemelerini yaparken *Kelimeler ve Şeyler*'de Velazquez'in Las Meninas tablosunu temel almış ve temsil kuramını açıklığa kavuşturmuştur. Foucault'nun çözümlemeleri, temsil ve özne ilişkisine dayalı olarak şekillenmiştir. Ona göre temsil, gerçekliğin tam bir yansıması değildir. Tabloda görünenler, aslında bize görünenden farklı anlamlar içerebilir. İçinde bulunduğumuz söylemin içerisinden tabloyu anlamlandırma biçimimiz buna neden olmaktadır. Foucault, tabloya varlık ve yokluk karşılığı ikiliğinde yaklaşmaktadır. O, tablonun bir söylem içerisinde kendimizi tablodakilerin yerine koyarak anlamı oluşturabileceğimizi söyler. Bu şekilde söylem tarafından belirlenen konumlara yerleşerek özneler haline geliriz. Foucault'nun Saussurecü yapısalcılığından farkı da buradadır. Çünkü ona göre anlam asla tamamlanmamıştır. Tabloyu yorumlayan ve anlamlı hale getiren kişi, özne olarak tablodaki değişik öge ve ilişkileri bir araya getirerek birleştirir (Hall, 1997: 51-68).

Foucault, Las Meninas tablosundan hareketle görüş ve dil arasındaki ilişkiyi gündeme taşıyarak klasik dönem episteminin temel karakteri olan temsilin nasıl düzenlendiğini ortaya koyar. Görüş ve dilin birbirine indirgenemez oluşunda dilin görüşle olan ilişkisi, sonsuza kadar devam eder. Bu tablo, Rönesans epistemindeki benzeyişin klasik epistem ile beraber terk edilmesini ve en saf görünümüyle temsil etmenin kendisini temsil ettiğini göstermektedir. "Temsilin neyi temsil ettiği sorunlu hale gelir, temsilin kendisi sahneyi kaplar" (Hülür, 2008b: 176). Tabloya bakan kişinin gördüğü şey, bağlı bulunduğu epistem tarafından yönlendirilir. Las Meninas tablosu, göz önünde bulun-

durulduğunda bakanın ön planda olması gerçekte tabloya bakana bakıldığını göstermektedir. Dolayısıyla Las Meninas tablosu bakanın aynı zamanda bakılan olduğu bir tablodur. “Bunlar birbirlerine indirgenemez niteliktedirler: gördüğümüz şeyleri istediğimiz kadar anlatalım, görünen şey hiçbir zaman söylenen şeyin içine sığmaz ve söylenmekte olan şey imgeler, eğretilmeler, kıyaslamalar aracılığıyla istendiği kadar gösterilmeye çalışılsın, bunların ışıklarını saçtıkları yer gözlerin gördüğü değil de, sentaksın ardışıklığının tanımladığı yerdir” (Foucault, 2001: 36). Görünen şeyin söylenen şeyin içinde sınırlandırılmayacağı tartışması bu tablo üzerinden yürütülmüştür.

Ressamın bakışı bu tabloda kral ve kraliçenin makamına yönelmiştir. Tabloya bakanların bakışı tabloyu bir nesneye dönüştürür. “Tablonun bütün iç çizgileri ve özellikle de, merkezi yansımadan gelenleri, temsil edilen, ama mevcut olmayana yönelmektedirler. Bu hem nesne –çünkü temsil edilen sanatçının tuvaline aktardığı odur-, hem de öznedir” (Foucault, 2001: 428). Tabloda ressamın temsil edilen dikkati, gerçek anlamıyla tablonun gösterdiğini kişilerin saygısına yöneliktir. Klasik düşüncede kendisini orada temsil eden kişi, tablodaki temsil ile birebir örtüşmekte iken, XVIII. yüzyılla beraber orada olmayan insanın artık hayat, emek ve dil ile gerçekliğe çıkması ve bilginin evreni düzenleme çabası belirgin olmuştur. Foucault, klasik çağda hayat olmadığı için biyolojinin, dil olmadığı için dilbilimin, emek olmadığı için iktisat biliminin olmadığını ileri sürer. Ona göre bu bilimler XIX. yüzyılda kurulmuşlardır. “Ve nasıl ki fiil ve ad teorisi, eylem dili, kökler ve bunların türetilmelerine ilişkin çözümlenmeler, genel gramer aracılığıyla, onları mümkün ve gerekli kılan şu arkeolojik şebekeye atıfta bulunmadan anlaşılmalarsa, nasıl ki klasik tasvir, karakterleştirme ve *taxinomid*’nin ne olmuş oldukları; sistemiyle yöntem veya ‘sabitlik’ ile ‘evrim’ arasındaki zıtlık doğal tarih alanı kuşatılmadan anlaşılamazsa” (Foucault, 2001: 243-244). Foucault, genel gramere vurgu yapmadan dilbilimin anlaşılamayacağı gibi o dönemdeki servetin, para, fiyat, değer ile olan ilişkisi ortaya konulmadan bunlar arasındaki zorunlu bağlantıların anlamlandırılmayacağını söylemektedir. Bu dönem, temsil ettiği şeye işaret etme gücünü içinde bulunduran temsilin tablonun geneline hâkim olduğu bir dönemdir. Foucault, kelimeler ile şeylerin aynı gerçekliğe sahip oldukları gibi, serveti gösteren göstergelerin de kendilerinde gerçek işareti taşımaları gerektiğini söylemektedir. Foucault, klasik çağda doğa tarihi ile ilgili sistemlerin ve para teorilerinin dilin kendisi ile aynı olabilirlik şartlarına bağlı olduğunu söylediğinde klasik epistemin sona ermesiyle, temsil karşısında konuşmanın, yaşamının ve çalışmanın bağımsızlığını kazanmasının eşzamanlı olduğunu ve bunun da iki anlama geldiğini ileri sürer.”1) Klasik çağda, hem doğanın hem de *servet*in düzeni *temsilin* düzeniyle aynı oluş biçimine sahip olur. 2) *Şeylerin* düzenini göstermek söz konusu olduğunda, *kelimeler* yeterince ayrıcalıklı bir işaretler sistemi oluştururlar” (Urhan, 2011: 184-185).

Rönesans episteminden bu yana tarihsel bilgi oluşumları ile beraber görme ve söylemenin, temsil ve benzeyişin yeniden düzenlenmesi ön plana çıkmıştır. Foucault, resimle kelime arasındaki farkı ortaya koyduğu *Bu Bir*

Pipo Değildir adlı eserinde Magritte'nin *Pipo* adlı tabloda modern epistemde görme ve söylemenin arasındaki ilişkileri ele almıştır. Görme ve söyleme noktasındaki şeylerin birbirinden farkını ortaya koymadaki temel amaç, anlamın ortaya çıkmadaki zorluğunu göstermektedir. Ressam Magritte, görüntünün ve sözlerin arkasında bir şey bulunmadığını "canlandırmanın eski mekânının egemenliğini sürdürmesine izin verir, ama sadece yüzeyde; çünkü bu mekân, üzerinde figürler ve sözcükler bulunan kaymak gibi bir taştan başka bir şey değildir artık; altında hiçbir şey yoktur. Bir mezartaşdır bu: figürleri çizen ve harfleri belirten oyuklar, sadece mermerin sertliği altında saklanan boşlukla, yer –olmayan'la iletişimde bulunurlar" (Foucault, 2002: 40). Foucault, Magritte'in görünen ve söylenen ilişkisinde andırışı benzeyişten farklı kullandığını ifade eder. Benzeyiş ilk başvuru noktasına dayanırken, andırış aralarında küçük farklar bulunan bir dizime ait olmayan bir şeydir. Benzeyiş, temsile hizmet ederken, andırış ise tekrarlamaya hizmet etmektedir. "Benzeyiş, geri getirmek ve tanıtmakla yükümlü olduğu model olarak kendini ortaya koyar; andırış ise hayaleti (sureti), benzeyenle benzeyen arasındaki belirsiz ve geri dönülebilir bir bağıntı olarak dolaştırır" (Foucault, 2002: 43). Foucault, *Bu Bir Pipo Değildir*'de tablonun "ne desen ne de kelimelerin pipodan yapılmadığı değil, kelimelerin ve desenlerin, görme ve söylemenin nasıl hem birbirine çevrilemeyeceği, her birinin kendi boşluk mekânında sonsuza uzandığı, birbirinin yerine geçemeyeceği, hem de şeylerde karşılıklar bulamayacakları, hep bir şeyleri göstermeleri ve söylemelerine karşın bir hayaletten ve bir mırıltıdan öte geçemeyecekleridir" (Hülür, 2008b: 178). Foucault, söylemsel oluşumlardaki fikrini görülebilirlikleri de dâhil ederek öznellik dışı koşulların geçerli olduğunu, bunun sebebi olarak da görülebilirliklerin kapalı olmamalarına karşılık doğrudan görünebilir olmamalarına bağlamaktadır. Onun için önemli olan görülebilirli nasıl görülebilir yaptığımızın koşullarıdır. Çünkü her bir epistemde nasıl söylem değişiyorsa, görülebilirliklerin koşulları da değişmektedir.

Foucault dilin temsil yetkisinin sorgulanabilir hale gelmesinin modern çağda dilin şeylerin gerçek düzenini açıklayamaz hale gelmesiyle açıklar. *Kelimeler ve Şeyler* adlı eserinde dört epistemik dönemde dilin işleyişinin değişiklik gösterdiğini ve buna bağlı olarak da farklı düşünme biçimlerinin ortaya çıktığını belirtir. Foucault dilin bu değişkenliğinin sadece geçmişin yeniden kurulmasının imkânsızlığını değil epistemler arası süreksizliği de açıkladığını söyler (Urhan, 2013: 141-142). Foucault klasik epistemde Genel Dil bilgisinin işaretler ve temsil hakkındaki bir anlayışla açıklandığını, modern epistemde ise temsilin anlamı olduğu gibi aktaramadığı gibi doğru anlamı da veren bir iletişim şekli olmadığını ileri sürmüştür.

Foucault, disiplini bir "iktidar teknolojisi" olarak ele alır (Clifford, 2001: 43). Ona göre, disiplin ve söylemsel pratikler, modern topluma özgü ussal ya da panoptik denetimi karakterize eder. Böyle bir denetimin sağlanmasında insan bilimleri en hayati rolü oynar (Hülür, 2009a: 121). Bu anlamda, "benliklerin ve bedenlerin normalleştirilmesinde ve uysallaştırılmasında hayati bir rol oynayan disiplinsel ve düzenleyici söylemler ve pratikler faşist ya-

şam biçiminin en önemli araçlarıdır” (Hülür, 2009c: 449). Foucault'nun Batı toplumunda denetim altına alma mekanizmalarını incelerken iktidarın bunlara uyguladığı teknikleri oluşturan bilgi sistematiği ve söylemleri el aldığı ilk eseri *Bilginin Arkeolojisi*'dir. Foucault bu eserinde belirli bir alanın tarihsel anlamdaki temel yaklaşımları inceleyerek söylemi ortaya çıkaran ve söylemi mümkün kılan şartları gün yüzüne çıkarmıştır. Bilimsel disiplinleri özne merkezli değil de söylemsel şartlardan hareketle açıklamıştır. O, söylemi söyleyenin işlevi şeklinde değil söylemi hazırlayan şartların bir işlevi biçiminde görmeyi yeğlemiştir. Görünenler ile söylenenler arasındaki ilişkiyi incelediği *Kelimeler ve Şeyler* adlı eserinde Foucault, gözün işlevi olan görmek ve dilin işlevi olan söylemek arasındaki ilişkide nesnelere verilen isimler ile konuşulan yerden bakılan yere geçme imkânının elde edildiğini; söylemin işlevinin de nesnelere isimlendirmek olduğundan görüneni bilmenin de bütün bunları söyleme dönüştürmek olduğunu iddia eder. “Foucault, esas amacının Batı kültürünün kendisini bir düzen olarak hangi biçimde ortaya koyduğunu, ekonomik anlamdaki alışverişlerin hangi yasalara göre gerçekleştiğini, canlı varlıkların nasıl bir düzen içinde bulduklarını, kelimelerin bağlantı ve temsil değerlerini söz konusu düzendeki değişimlere hangi anlamda borçlu bulduklarını göstermekten ibaret olduğunu ifade eder” (Urhan, 2010, 17). Foucault, söylemin teorik bir oluşum olduğunu ve iktidarı da içinde barındırdığını söylemiş ve bilgiyi iktidar ile ilişkili şekilde ele almıştır. Foucault, söylemin oluşum koşullarının, söylemsel alanda konuşan herkes için etkin olduğunu söyleyerek bunun arka planındaki kavramların heterojen çoğulluğunun olduğunu ve bunların söylemsel düzenliliklerin sınırlamalarını sağladığını ifade eder. Ona göre söylemin olanakları klasik kartezyen anlamda bilen özneye dayalı değildir, görülebilirlikler öznellik dışı koşullar olduğundan doğrudan görülebilir değildir. Bundan dolayı da geçerli olan kriter, görülebilirliğin görülebilir hale getiren şartlardır. Bu koşullar da epistemden epistem değişikliği gösterirler.

Foucault, ifadelerin belirleyici ve indirgenemez olduğunu söyler. Belirlelenebilirliğin indirgenemez olması, görülebilir olması ve indirgenemez olma özelliğini taşır. Foucault, bu durumu *Bilginin Arkeolojisi* eserinde görülebilir ve söylenebilir olanın heterojen olduğunu ve her birinin farklı doğallara sahip olduğunu söyler. Gerek *Kelimeler ve Şeyler*'de gerekse *Bilginin Arkeolojisi*'nde Foucault, dilin varlığı ve dil vardır gibi ifadelerle “şu veya bu görünüme bürünen de anonim mırıltı olarak 'konuşuluyor'dur. O halde kelimeler, cümleler ve önermelerden bunlarla karışmayan sözcelerin yalıtılabilecek duruma geliriz. Sözceler, ne kelime ne cümle ne de önerme olup, cümlenin özneleri, önermenin nesnelere ve kelimelerin gösterilenleri 'Konuşuluyor'da dilin kalınlığında dağılıp yerlerini alarak *tabiat değiştirdiklerinde* salt kendi külliyatlarından doğan formasyonlardır” (Deleuze, 2013: 39). Foucault'nun eserlerinde dil (langue), sözcelerin dağıldığı doğal ortamda dağılmış olan ailenin kurallarını oluşturmak için başka bir eserde başka bir şekilde karşımıza çıkar. Foucault'da ikilikler ile söylemsel olan ve olmayan çoklukların fazlalığı, bunu göstermektedir.

Foucault, birbiriyle bağlantılı gözükmeyen olayların dil vasıtasıyla çözümlenebileceğini söyler. O, dilbilimsel sistemin ifadeler birliğiyle ve söylemsel olguların birlikteliğiyle gerçekleştirilebileceğini söylerken dilin, her zaman mümkün ifadeler için bir sistem getirdiğini bu şekilde de dilin sınırlı kurallar bütününe işaret ettiğini belirtmiştir. Foucault, söylemsel unsurlardaki var olan süreksizliklerin dil vasıtasıyla ortaya çıkarılabileceğini ifade eder.

Foucault, söylemi en genel anlamıyla gelişmekte olan dil uygulamaları şeklinde ele almıştır. Bireyler arasındaki farklılıktan dolayı her bireyin söylemi de farklı olmaktadır. Bunun temelinde de bireyin kimlik, karakter, beden ve arzu üzerine iktidarın tahakküm ilişkisinin bir ürünü olması yatmaktadır. Çünkü özneler, dil ve iktidar tarafından inşa edilmektedirler. Foucault, insanların düşüncelerini, söylemin sınırları içerisinde gerçekleştirdiklerini ifade eder. Foucault'daki anlamıyla söylem, konuşan ve dinleyen bir dünyanın verisidir, bir dil pratiğidir, iktidar ve iktidarın değiş tokuşuyla fiiliyata geçen dil pratiklerine ait bir süreçtir. Foucault, arkeolojik çözümler yaparken bir epistemik dönemdeki bilgi ve dilin belli türden kısıtlamalarla birlikte oluştuğunu vurgular. Arkeolojik çözümler, "dilin değişen ve kırılabilir niteliğinin, kelimeler ve şeyler arasındaki keyfiliğinin belirlenmesinde" (Hülür, 2009b: 12) önem kazanır. Onun buradaki vurgusu, bilgi, dildeki dönüşümlere ve kırılmalaradır. Söylemlerin ve doğruluk biçimlerinin her epistemik dönemdeki dönüşümü, dil ve bilgi çözümlenmesinin odağında yer alır.

Foucault'nun arkeolojik çalışmalarının amacı, insan düşüncesini, düşüncenin bilinç boyutuna herhangi bir imtiyaz vermeden açıklamaya çalışmaktır. Foucault, düşüncüyü düşünen kişiye, yazıyı da yazara başvurmadan ele almıştır. Bu şekilde dili de dili kullananlardan bağımsız bir tarzda ele alır. Foucault, yapılarla değil, söylenen ve düşünülen maddi içerikleri sınırlandırılmış olan yapılarla uğraşmaktadır. "Yazı gösterilen içeriğinden çok, gösterenin kendi doğasına göre düzenlenmiş bir göstergeler oyunudur; ama yazının bu düzenliliği de her zaman için sınırları üzerinden deneyimlenmiştir; kabul ettiği ve içinde oynadığı bu düzenliliği her zaman için ihlal etme ve tersine çevirmekle meşguldür; yazı şaşmaz biçimde kurallarının ötesine giden bir oyun olarak açılır ve böylece dışarıya geçer" (Foucault, 2006: 28). Foucault'ya göre özne, söylemin yapıcısı değil, taşıyıcısıdır. Bu her epistemik dönemde anonim bir şekilde eklenmenin özne etkisini meydana getirir. Bu da farklı söyleme ve görme biçimlerini oluşturur. O, yazıda yazma tavrının yüceltilmediğini, dile içerik olan öznenin açığa çıkmadığını tersine yazının uzam içerisinde kendini yok etme sürecinde olduğunu, dolayısıyla yazının öldüğünü ifade etmektedir. Foucault, Batı kültüründe yazının ve yazının ölümü olan ilişkisini sorgulamayı sürdürür ve bazı sorular sorar: "Yazarın yayımladığı metinlere, baskıya vermeyi tasarladıklarını ve ölümü dolayısıyla tamamlanmadan kalmış olanları eklemek yeterli midir? Eserlerin müsveddesini, ilk taslağını, düzeltme ve tashihlerini de eklemek gerekir mi?" (Foucault, 2004: 147). Foucault, yazarı eserin yaratıcısı olduğu klasik düşünceyi yıkmış, gerçekte yazarın eserden önce gelmediğini, yazarın kültürün bir yansıtıcısı, ayıklayıcısı ve sınırlandırıcısı olduğunu ve günümüzde de yaza-

rın işlevinin soluklaştığını belirtmiştir. Günümüzde yazarın konumunun ne olduğundan daha çok söylemlerin var oluş ve işleyişinin önemi belirginleşmiştir. Foucaultcu anlamda bundan böyle önemli olanın kimin konuştuğunun fark etmediğidir.

Yapısalcı olduğunu asla kabul etmeyen Foucault, dilin sunduğu biçimsel imkânlarla uğraşmamış, bundan farklı olarak söylemlerin varlığı ve sözlerin söylenmiş olmasıyla ilgilenmiştir. Foucault konu olarak kendisinde dili değil arşivi, yani söylemlerin birikmiş varlığını seçmiştir. “Arkeolojinin, benim anladığım anlamda, ne-toprakaltının analizi olarak- jeoloji ile bağı vardır, ne de-başlangıçların ve devamların tanımı olarak- soybilimle; arkeoloji, söylemin *arşiv* kipli içinde analizidir” (Foucault, 2004: 76). Foucault, arşivi betimlemenin tümüyle olanaksız olduğunu belirtir ve arşivi araştırmanın tümünü arkeolojik bir çaba olarak görür: “Arşiv, daha önce söylenmiş olanı varoluşu –onda işlev gören ifadenin fonksiyonu, kendisine bulunduğu söylemsel oluşum kendisinden doğduğu genel arşiv sistemi- düzeyinde sorgulayan bir betimlemenin genel temasını gösterir. Arkeoloji söylemleri arşiv elemanı içinde özelleşmiş uygulamalar olarak betimler” (Foucault, 1999: 171). Foucault, bu şekilde arkeolojinin arşivin çeşitli noktalarının gün ışığına çıkarmakta olduğunu söylemektedir. Arşiv bütün söylemlerin belli bir epistemin tarihsel apriorilerinin ifade sistemlerinin toplamıdır. Foucault’ya göre arkeolojinin görevi epistemler arasındaki süreksizlikleri ortaya çıkarmak olduğundan arkeoloji, söylemleri kendi karakterlerine göre tanımlar ve söylem biçimleri hakkında ayrımsal bir çözümlmeye ihtiyaç duyar. Arkeolojik döneme ait olan *Tıbbî Algının Arkeolojisi* olan *Kliniğin Doğuşu* adlı eserinde Foucault, modern tıbbî deneyimleri benzerlik söylemi ile birlikte ele alır. Foucault, *İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* olan *Kelimeler ve Şeyler*’de insan bilimlerinin ortaya çıkışını ele alırken Rönesans, klasik ve modern dönemlerdeki yapıcı kuralları ve düzenleme biçimlerini arkeolojik tarzda çözümler. Burada arkeolojik çözümlenmenin merkezini dil, hayat ve emekteki dönüşümler meydana getirir.

Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*’de insanın özne olarak doğuşunu incelenmesi ile başlar ve postmodern dönemde epistemolojik özne haline gelen insanın ölümü ile sonlandırır. En son postmodern epistemde yerinden yurdundan edilen özne, dil, arzu ve bilinçdışının etkisi olarak yorumlanır ve arkeoloji de bu uzama ait bir şey olarak ele alınır. *Bilginin Arkeolojisi*, arkeolojik dönemin son eseridir. Foucault, Bachelard ve Canguilhem’in çalışmalarından hareketle yeni bir tarih bilinci oluşturmaya çalışmıştır. Foucault, oluşturmaya çalıştığı yeni tarih anlayışı içerisinde modern, süreklilik, oluşum ve özne gibi kavramların yeniden kurulup iptal edilebileceğini söyleyerek önceki tanımları kabul etmediğini belirtmiştir (Kellner, 1991: 42-43). Foucault, arkeolojik kazı yöntemiyle belirli bir epistemik dönemdeki bilginin, düşüncenin kurallarındaki değişim ve dönüşümleri vurgulayarak bunların nasıl oluştuğunu çözümlenmiştir.

Foucault, dilden bağımsız bir dünya olamayacağını ve böyle bir dünyadan söz edemeyeceğimizi söylerken, bunun dünyanın dilde oluştuğu anla-

mina gelmediğini, dilin her epistemik dönemde kendi kurallarına bağlı olarak oluştuğunu ifade eder. Foucault, bu belirli epistemik dönemlerde iktidar/bilgi sarmalındaki ilişkilere odaklanarak maddi ve söylemsel eklemlenmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Foucault, anlamın sadece gösterenlerin serbestçe birleşmesi olmadığını maddi olanaklar tarafından etiketlenen bir anlamlandırma sürecinden geçtiğini ifade etmiştir.

Ele alınan böyle bir dil, ne söylemin ne de söylemden önce var olduğu kabul edilen bir kökenden mutlak bir sonda temellenebilecek bir şeydir. Foucault, söylemin gerçekliğinin ortadan kaldırılması ve eğer varsa meşruluğunun içinde gizli bir okumadan başka bir şey olamayacağını ifade eder. “nesnelere daha şimdiden, dilimizin ortaya çıkarmakla yetineceği bir anlamı mırıldanırlar ve bu dil, en ilkel tasarımdan itibaren ... belirleyici çizgileri gibi görüldüğü bir varlıktan söz etmekteydi” (Foucault, 2003: 26). Söylem, daha önceden söylenmiş başka bir söylem olabilir ve her şey en sonunda söylemin biçimini alabilir. “Söylem ister kurucu özne felsefesi ister ilk deneyim ister evrensel arabuluculuk felsefesi içinde olsun ilk durumda yazı, ikincisinde okuma, üçüncüsünde değiş-tokuş olan bir oyundan fazla bir şey değildir ve bu değiş-tokuş, bu okuma, bu yazı hiçbir zaman işaretlerden başka bir şey devreye sokmaz” (Foucault, 2003: 27). Yapılan bu değiş-tokuş sadece işaretlerin mübadelesi olduğundan söylem gerçekliği içinde kendisine anlamı veren şeyin içerisine girerek kendi kendini yok etmektedir. Nietzsche göz önünde bulundurulduğunda logocentrik karşıtı olarak Foucault, tarih ve deneyimlerin ancak dil aracılığıyla aktüaliteye taşındığı anlayışına sahiptir. Hülür anlamın oluşmasında nesnel bir bilginin olanaksızlığının tarih bağlamında açıklanmasını şöyle değerlendirmektedir: Dili tarihselliği içerisinde göstergelerin keyfiliği olarak kavramak Foucault’yu insan bilimlerinin arkeoloğu yapmış ve böylece dilsel protokollerin derin yapısını ortaya çıkarmasını sağlamıştır (Hülür, 2009b: 15).

Her epistemik çağ kendi bilgisini üretme ve kullanma biçimi tarafından belirlenmiş olduğundan dil, ideoloji, iktidar ve tarih yazma ile sınırsız bir ilişki içerisindedir. Foucault, dili özerk ve kendi kendine gönderme yapan bir dil olarak ele aldığı anda “dilin, dil ortadan kaybolduğunda ortaya çıkan ve dil ortaya çıktığında kaybolan ayna imgesi söylemdir. Foucault’ya göre söylem her türlü öz göndermenin, her türlü iç oyunun, her türlü metaforik çarpıtmanın ortadan kaldırıldığı dildir. Söylemin tek işlevi, kendi dışındaki şeyleri ve fikirleri saydam bir biçimde temsil etmektir” (Megill, 1998: 314). Görüldüğü üzere dilde anlam kendi içine doğru iken söylemde tamamıyla dışa yönelmiştir. Foucault, XVII. yüzyılda dil ortadan kalktığı anda geriye kalanın temsil olduğunu XVIII. yüzyılda da söylemin ortadan kalktığını ifade etmektedir.

Foucault, dilin sonsuzluk iddiasının yazıyla koşut olarak başlamadığını söyler. Dilin kendisi yazıdan önce vardır demek dolayısıyla dilin sonsuzluğunu kabul etmektir, bu aynı zamanda ayna metaforunun imkânını da bize sunmuştur. Foucault, dilin ölümler arasındaki ilişkiyi “Dil, ölüme doğru yol alırken yansır; aynaya benzeyen bir şeyle karşılaşır; kendini durduracak olan bu ölümleri durdurmak için yalnızca tek bir güce sahiptir; sınırsız bir ayna oyu-

nunda kendi imgesini doğurmak. Başladığı noktaya (ölüme) geri dönmek, ama bu ölçüde ölümden kurtulmak üzere yola çıktığı aynanın derinliklerinden bir başka dil algılanır: Gerçek dilin imgesidir bu” (Foucault, 2006: 73). Dil başladığı noktaya geri döndüğünde ölüme karşı koyabilecek tek şeyin dil olduğunu ve kendi imgesini ölümü aşmak için kullanması anlamına gelir. Dil aynada ölümü aşmak üzere karşılaştığında bir başka anlamıyla kendi ölümüyle yüz yüze gelmiştir. “Dilin ölüm aynasında yansması ve bu yansmadan, sözün kendi imgesinin sınırsız verimini keşfedip, kendisini sonsuzca kadar kendi ötesinde zaten varmış, kendi ötesinde zaten etkinmiş gibi sunabildiği fiili bir uzam inşa etmesidir bu” (Foucault, 2006: 74). Foucault, dilin sürekliliğinin koşulunu bu şekilde çoğalabilmesine bağlamaktadır. Dilin yeniden üretilmesi, çoğaltılması, konuştuğumuz ve yazdığımız dili de içine alan sonsuzca yeniden başlayan bir durumdur. Dilin sonsuzluğu keşfettirmesi ona göre Batı kültüründe yazının bir şeye değil de söze gönderme yapmasından kaynaklanmaktadır. Mütemediyen ve biteviye sözün yazı içerisindeki bu mevcudiyeti dil yapıtı denilen şeye ontolojik bir konum sağlamaktadır. O, dili bir yapıt olarak gösteren şeyin bu türden katlanmalar ve yinelenmeler olduğunu ifade etmektedir. Foucault, buradan ortaya çıkacak olan göstergelerin ontolojik olarak kabul edilmesi gerektiğini sıklıkla ifade etmektedir. Aynı dil yapıtında ortaya çıkan göstergelerin birbirinin tıpatıp aynıymış gibi tanımlanmasının hata olduğunu, bu şekilde algılanan her bir göstergenin belli bir anın sonsuz ayna metaforundaki gibi hem imgesi olduğu bir öncekinin tekrarı hem de tekrarlanmayı bekleyen özel bir gösterge olduğunu söyler. Foucault’ya göre dilin belirsiz tekrarlanması XVIII. yüzyılın sonlarına denk gelir. Foucault bu durumu yazın sanatından örneklerle açıklamaya çalışır. Foucault yazın sanatının Homeros’tan bu yana olduğunu, fakat kelimenin yakın zamanlarda duyulduğunu söylemiş ve bu tür bir dil biçiminin söylediği şeyi söylemeyen şey olarak adlandırmıştır. Başka bir ifadeyle yazın söylediğinden başka bir şeyi anlatmak isteyen ikinci bir dildir. Okunan şeyden söylenmek istenen şeyin anlamının ne olduğunu yazarın hangi yasalara bağlı olarak bunu söylediğini ortaya koymak yazının yorumlanmasını ve göstergebilimini ortaya koymayı zorunlu hale getirir. Bu şekilde klasik dönemden modern döneme geçilmiştir. Klasik dönemden modern döneme geçiş yorumun ortaya çıkmasıyla ve temsilden kopmuş bir dil ile sağlanmıştır. Hölderlin’in bu yüzyılda ortaya çıkan değişimi gerek tanrıların gerek dilin ölümünü durdurma çabası buna bir örnektir. Daha önceki yapıtlar sonsuz sözün hükümanlığını yeniden kurduğu bir sessizlik içinde tanımlanmak ve içinde susmak için üretilmişlerken Hölderlin’den bu yana anlam artık sadece şanı konuşsun diye kendi üzerine kapanmakta olan bir yapıtın mümkün olmayacağını bu dönüşümün tarihi olan XVIII. yüzyılın sonunda edebi metinlerde “adlandırıran ve görmek için ad veren bu basit diller tuhaf bir biçimde ikizdir” (Foucault, 2006: 79) özelliğini taşımaktadır.

XVIII. yüzyıldaki değişimi temsil eden eserlerden biri de Don Kişot’tur. “Don Quichotte’un maceraları, yolları ve dolambaçlarıyla, sınırı çizmektedir: eski benzerlikler ve işaret oyunları onda sona ermektedir; yeni ilişkiler da-

ha şimdiden burada kurulmaktadır. Don Quichotte delibozuk biri olmaktan çok, benzerliğin bütün işaretleri önünde mola veren özenli bir hacidir. O, Aynı'nın kahramanıdır. Tıpkı dar ve küçük taşrasından olduğu gibi, Benzer'in etrafında yayılan bildik düzlükten de uzaklaşmayı başaramamaktadır. Farklılığın net sınırlarını asla aşmadan, ne de kimliğin kalbine ulaşmadan, buraları sonsuza kadar kat etmektedir. Oysa kendi de bizzat işaretlerin benzerliğinde yer almaktadır. Bir harf gibi uzun bir çizgi olarak, kitapların esnetmesinden kaçmış bulunmaktadır. Bütün varlığı, dil, metin, basılı kâğıt, daha önceden yazılmış öyküden başka bir şey değildir" (Foucault, 2001: 83). Artık ne Don Kişot bir şövalye ne de Sanco Panza bir yardımcıdır, Don Kişot, söylediği şeylerin gerçekte dünyanın dili olduklarını göstermek zorundadır. Bundan böyle Don Kişot, kitapları kanıtlamak için okumakta ve kendine benzerliklerin ayna yansımalarından başka hiçbir kanıt sunmamaktadır. Onun yaptığı şey bir benzerlikler arayışıdır. Sözelimi işaretlerin gerçeğe benzediklerinin ek bir işareti olarak hizmetçi kızın sevgili olarak seçilmesi, hanların şato olarak gösterilmesi, yel değirmenlerinin canavar olarak gösterilmesi. "Don Quichotte, Rönesans dünyasının negatifini resmetmektedir; yazı dünyanın nesri olmaktan çıkmıştır; benzerlikler ve işaretler eski antlaşmalarını bozmuşlardır; benzerlikler yanılmaktadır, hayal görmeye ve hezeyana dönmektedirler; şeyler alaycı özdeşlikleri içinde kalmayı inatla sürdürmektedirler: artık, oldukları şey değillerdir; kelimeler onları dolduracak içeriksiz benzerlikler olmadan, macera alanında başıboş dolaşmaktadırlar; kitapların sayfalarının içinde, tozların arasında uyumaktadırlar" (Foucault, 2001: 85-86). Don Kişot, modern romanın ilk örneği olarak aynı zamanda modern kırılmanın da bir göstergesidir. Don Kişot ile Orta Çağ'dan modern döneme geçiş yapılmıştır. Sözcükler ile onların adlandırdığı şeyler arasındaki bağ artık kopmuştur. Don Kişot, eski kutsal metinlerde olduğu gibi yegâne tek bir anlamın olmadığını yazarının artık bilinçli olarak anlamın çoğaltıldığı açık bir yapıttır. Don Kişot, değişen dünyanın resmedildiği yeni ortaya çıkan dünyanın burjuvanın alay edilen şövalyelik kültürüne ironik eleştirel bir eserdir. "Don Kişot'la analogiler içeren bu muazzam ikizin gerisinde, dilin bütünselliği kendisini ikiye ayrılmaz figürün tek ve özdeş hareketiyle kısırlaştırılmış bulur" (Foucault, 2006: 80). Bu bize daha önceden ifade edilmiş olan şeylerin değiştirilerek yinelenmelerini ve söylenebilecek olanların söylenemeyecek olanlardan ayrılabilceği noktaya işaret eder.

Romanın birinci ve ikinci bölümleri arasında hakikate kavuşan Don Kişot, destanların hayal kırıklığını veren kurgusu ile beraber dilin temsil etme gücüne dönüşmüştür. Bundan böyle kelimeler işaretlerin doğasının yerine geçmektedirler. Benzerlik nosyonu ile beraber ele alındığında ilk modern eser olan Don Kişot, eski akrabalık bağlarını bozarak yeni bir hükümlerlik içerisinde oluşturulan ve sürdürülen anlamıyla hasta olmayan fakat kültürel olan delinin Batı deneyimi içerisinde bir takım vahşi benzerliklerin insani durumuna yönelmiştir. "Deliye ilişkin olarak, XVIII. yüzyılın sonuna kadar sahip olunan kültürel algılama içinde, o Farklılığı tanımadığı ölçüde Farklı olan birinden başkası değildir; o, her yerde yalnızca benzerlikler ve benzerliğin işa-

retlerini görmektedir; ona göre bütün işaretler birbirine benzemekte ve bütün benzerlikler işaret değerine sahip bulunmaktadır” (Foucault, 2001: 88). Foucault, eski ile yeni arasında benzer ile ayrı arasında benzer ve aynıнын egemenliği altında kendi dili içinde işaretler arasındaki ayrımı dile getirmeye çalışan Don Kişot’un bir deli mi olduğu akıllı mı olduğu sorusu şüphesiz yeni bir dil ve şeyler deneyini gerektirmektedir. “Deli homosemantisme’in işlevini yerine getirmektedir: bütün işaretleri bir araya toplamakta ve onları, çoğalmaya hiç ara vermeyen bir benzerlikle doldurmaktadır. Şair ters işlevi yerine getirmektedir; alegorik rolü oynamaktadır; işaretlerin dili altında ve onların iyice parçalara bölünmüş farklılaştırılmaları oyunu altında, ‘diğer dili’, benzerliğin, kelimeleri ve söylemi olmayan dilini dinlemeye koyulmaktadır” (Foucault, 2001: 88). Şair ile deli arasındaki sorunun ortadan kalkması bir sınır konuma sahiptir ve her ikisinin söyledikleri sürekli bir şekilde kaynağını bulurlar. Batı kültürü açısından baktığımızda buradaki temel kopuş ve süreksizlik, benzerliklerde değil benzerliklerin yerini kimliklerin ve farklılıkların almasındadır.

Foucault, XVIII. yüzyıldaki roman yazarları Sade, Hölderlin gibi yazarların yazdığı yazıların en önemli özelliğinin okuyucuda oluşturduğu coşku olduğunu ifade eder. Foucault, insanların korkmak için, coşmak için, dehşet duymak için bu tür kitaplar okumak istediklerini ileri sürer. Bu romanların ise kendilerini “kendi öz imgesinin sınırsız uzamını açabilecek, söylemin yoğunluğuna gömülü bir ayna olmadığından” (Foucault, 2006: 81) kendi kendilerini takdim ve temsilleri mümkün olmazdı. Edebiyat dili bu türden romanların onları ikizleştiren ve bölen tarihsel sonuçların ironik olmayan bir hareketi olarak onlara eşlik eder. Edebiyat dili tarihinde de bu ironi o dönemki romanların hicvettiği şeylerle aynı zamana denk gelmektedir. Birbirlerini tamamlayan iki ikiz dil aynı merkezi kaynaktan besleniyor gibi olsa da gerçekte bu iki dil aynı zamanda olmaktan ziyade birbirleriyle birlikte var olurlar. Sade ve dehşet romanları, dil yapıtlarını hep aşırı ve yetersiz olmaya zorlamışlardır. Aşırılığa zorlamışlardır çünkü dil bundan böyle kendisini çoğaltmaktan kaçınmaz bir duruma gelmiştir. Dilin bu şekilde elde ettiği dil hep bir fazlalık gibi gözükür ve bu aşamada daha aşırı bir hale gelerek yoğunluğu azalır ve kendisini sürekli olarak sonsuzluğa uzatmaya meyleder. Bu aşırılığın yetersiz olması bahsedilen ikizliğin, aynanın fiili uzamında dili yeniden üretmek anlamına da gelebilir. Paradoksal olarak yapıtın kendisini var ettiği şey de bu içsel boşluk olmaktadır. Bu gün edebiyat diye konuştuğumuz şey XVIII. yüzyılın sonlarında tüm diğer dilleri sahiplenip tüketen aynanın ikizinin, sözcüklerin belirsizleştiği bir dilin ortaya çıktığı yer ve zamanda doğmuştur.

Sonuç

Dilin tarihsel ve keyfi yönünü vurgulayan Foucault dilin değişen bir doğasının olduğunu belirtmiştir. Farklı dört epistemik dönemde dilsel oluşumların dilin değişen özelliklerini arkeolojik ve soybilimsel çözümlemeyi öne alarak

Foucault, kelimeler ve şeyler arasındaki keyfiliği belirleme yoluna gitmiştir. O arkeolojik ve soybilimsel çözümlerini insanlı bilgi ve dil görüşünü ve klasik yapısalcı anlayışın varsayımlarını kabul etmeyerek yapmıştır. Foucault, dili tıpkı bilgi, iktidar ve doğrulukta olduğu gibi tarihselliği içerisindeki süreksizlikleri doğrultusunda ele almıştır. O söylenebilir olanın ve yazılabilir olanın dilsel eklemlemelerin öznellik ve nesnellik dışında keyfi bir biçimde ele alındığını söylemiştir. Söylemsel oluşumların değişmeyen yasalarının olmadığını söyleyen Foucault'ya göre bu oluşumların tarihsel olarak ortaya çıkışı ve kayboluşu insan faaliyetlerinden bağımsız bir şekilde gelişmiştir. Dilin tarihsel ve keyfi özelliğini vurgulayan Foucault'nun özgünlüğü, söylemsel ifadelerin herhangi bir karşılığının bulunmayıp döneminin kültürel ve siyasi parçası olduklarını belirtmesinde ortaya çıkmıştır. Ona göre bilgi iktidar ilişkisinde olduğu gibi dilsel oluşumlar da iktidardan bağımsız değildir.

Foucault, dilden bağımsız bir dünya resmedilemeyeceğini söylemiş ve her epistemik dönemde dilin oluşumunun belli kurallara göre işlediğini belirtmiştir. Her ne kadar dil dünyayı anlamlandırmada belirleyici olmasa da söylemin dışında tutulan şeylerin de çözümlenmenin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Söylem söz konusu olduğunda iktidarın maddi unsurlarını yansıtan Foucault, hapsedme ve cezalandırma mekanizmalarının maddi unsurları dışında kuralların belirlenmesi onların keyfi, tarihsel temellerini ortaya koymakla gerçekleştiğini söylemiştir. Çünkü ona göre kültür maddi ve söylemsel eklemleme sistemidir ve bütün anlamlandırmalar iktidar tarafından belirlenir. O dilin keyfiliğini dil oyunları ile değil iktidar oyunları ile ilişkilendirmiştir.

Dile yaklaşımında Kartezyen öznellik ve nesnellığın karşısında yer alan Foucault, yazarın ortadan kaybolduğunu, yani öznelliklerin disipline eden iktidar tarafından üretildiğini savunmuştur. İktidarın gerçekliği ve doğrulukları ürettiğini belirten Foucault, iktidarın nesnelere yeniden üreterek öznelerin de buna bağlı olarak düşündüğünü ileri sürmüştür. Kılcal damarlara kadar tesir eden iktidarın insanların içine nüfuz ettiğini ve bilen öznenin yeri tek bir merkezden yönlendirilemeyen söylemlerin oluşturduğu yeni özne alır. O öznelerin metinleri söylemin sınırları dâhilinde üretebileceğini belirtmiş ve öznelerin iktidarın ve söylemin dışına çıkamayacağını belirtmiştir. Foucault, Las Meninas tablosundan hareketle temsil meselesini açıklığa kavuşturmuştur. Temsil gerçekliğin tam bir yansıması değildir. O bir söylem içerisinde bulunan öznelerin kendisini tablodakilerin yerine koyarak tabloyu anlamlandırma çabasına giriştiklerini belirtmiştir. Foucault, Saussurecü yapısalcılıktan farklı olarak anlamın tamamlanmadığını, tabloyu yorumlayanın özne olarak tablodaki öge ve ilişkileri bir araya getirerek birleştirdiğini belirtir. Dolayısıyla anlam kendini tamamlayamamıştır. O görüş ve dilin birbirine indirgenemeyeceğini, bu ilişkinin sonsuza kadar devam ettiğini belirtmiş ve tabloya bakan kişinin asıl anlamda bakana bakıldığını göstermiştir. Bu nedenle bahsi geçen tablo bakanın aynı zamanda bakılan olduğunu ortaya koymuştur. Dilin temsil yetkisinin sorgulanabilir hale gelmesinin modern epistemde dilin şeylerin gerçek düzenini açıklayamaz olduğunu ifade etmiş-

tir. Modern epistemde temsilin anlamı olduğu gibi veremediği için doğru anlamı da veremediğini söylemiştir.

Foucault, yazıyı bir göstergeler oyunu olarak nitelerken yazıda yazma tavrının yüceltilmediğini ve dile içrek olan öznenin açığa çıkmadığını, tersine yazıda yazarın öldüğünü belirtmiştir. Foucault, böylece yazarı eserin yaratıcısı olduğu fikrini yıkımış, gerçekte yazarın eserden önce gelmediğini, yazarın kültürün bir yansıtıcısı, ayıklayıcısı ve sınırlandırıcısı olduğunu, böylece öznenin söylemi üreten değil yansıtan olduğunu ortaya koymuştur. Böylece yazarın işlevinin soluklaştığını belirtmiştir. Modern kırılmanın ilk göstergesi olan Don Kiřot romanı ile klasik dönemden modern döneme bir geçiş sağlanmıştır. Don Kiřot, daha önceden söylenenlerin değiştirilerek tekrarlarını ve söylenebilecek olanların söylenemeyecek olanlar ile ayrıştığı noktaya işaret eder. Dilin temsil etme gücüne dönüşen Don Kiřot bundan böyle kelimelerin işaretlerin doğasının yerine geçtiğini imlemektedir. Batı kültürü ačíından Don Kiřot deliyle deli olmayan arasındaki temel kopuş ve süreksizlik, benzerliklerde olmayıp bunların yerine geçen kimlikler ve farklılıklardadır.

Informative Abstract

Language And Discourse In Michel Foucault

Foucault, one of the contemporary French thinkers, has problematically analyzed the subject speaking, working and living in the Order of Things. In this work he has done the analysis of four epistemic periods. While the main characteristic of the medieval and Renaissance episteme is analogy, the episteme of the classical period is related to representation. The idea of finiteness in the classical period has led to the emergence of the human figure. In the modern episteme, people are treated in three dimensions. The first dimension includes mathematics and physics. The second one is the science bringing order to the discrete but similar features (language, life and labour) and the third one is a philosophical thought developing as the consideration of selfsame. In the relation between discourse and language, discourse reveals itself in the form of linguistic units rationalizing and legitimizing the discourse. Although the discourse itself is not a power, it reveals this strong side of itself by producing knowledge and the correctness of the knowledge is always produced by this discourse. Foucault sees the transfer of the discourse from one language to another and the disappearance of the author as an element restricting the discourse. According to him, the arbitrariness of interpretation in the discourse is a limitation in the form of the selfsame. Likewise the author restricts arbitrariness by using a selfsameness carrying the form of 'I'. Foucault removed the classic linguistic phrase 'saying' and placed the 'visible' into his own object 'saying'. He has studied the language archaeologically and linguistically. In his language studies the formation of discourse and its transformation are among his important approaches. Saying that the discourse is very complicated, he has dealt with the formation of knowledge and system in the

form of social practice interwoven with language systems.

Keywords: Foucault, language, discourse, episteme, Las Meninas, Don Quichotte

Kaynakça

- Boyne, Roy, *Foucault ve Derrida: Aklın Öteki Yüzü*, çev. İsmail Yılmaz, Ankara, Bilgesu Yayıncılık, 2009.
- Clifford, Michael, *Political Geneology After Foucault: Savage Identities*, New York, Routledge, 2001.
- Deleuze, Gilles, *Foucault*, çev. Burcu Yalım, Emre Koyuncu, İstanbul, Norgunk Yayıncılık, 2013.
- Dreyfus, Hubert L. ve Rabinow, Paul, *Michel Foucault, Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago, University of Chicago Press, 1983.
- Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz, *Öteki Kuram*, Erk Yayınları, 2010.
- Foucault, Michel, *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan, İstanbul, Birey Yayınları, 1999.
- Foucault, Michel, *Kelimeler ve Şeyler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İstanbul, İmge Yayınları, 2001.
- Foucault, Michel, *Bu Bir Pipo Değildir*, çev. Salahattin Hilav, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Foucault, Michel, *Ders Özetleri*, "Söylemin Düzeni, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Foucault, Michel, *Felsefe Sahnesi*, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Foucault, Michel, *Sonsuza Giden Dil*, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Hall, S., *The West and The Rest Formations of Modernity*, Cambridge, The Open University Press, 1992.
- Hall, S., "The Work of Representation", *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*, ed. Stuart Hall. London: Sage Publications, pp. 13-74, 1997.
- Hülür, Himmet, "İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault'da Disiplinsel Doğruluk ve Özne", *Ekev Akademi Dergisi*, sayı 35, s.149-164, 2008a.
- Hülür, Himmet, "Görülebilenin Hayaleti, Söylenebilenin Mırıltısı: Michel Foucault'nun Bakışında Boşluk ve Bulunmayış", *Ekev Akademi Dergisi*, sayı 36, s.171-188, 2008b.
- Hülür, Himmet, "Görme ve Söylemenin Mekanı Olarak Birey ve Denetim: Michel Foucault'da Işık ve Söz Rejimi", *Ekev Akademi Dergisi*, sayı 38, s. 115-136, 2009a.
- Hülür, Himmet, "Epistem ve Dil: Michel Foucault'da Tarih ve Eklemleme", *Ekev Akademi Dergisi*, sayı 39, s. 11-32, 2009b.
- Hülür, Himmet, "Fasist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault'da Normalleşme Benlik ve Etik", *Ekev Akademi Dergisi*, sayı 40, s. 447-470, 2009c.
- Kellner, D., *Post-Modern Theory, Critical Interrogations*, New York, Guilford Press, 1991.
- Kiros, Teodoros, *Self-Cosntruction and the Formation of Human Values. Truth, Language, and Desire*, London, Greenwood Press, 1998.
- Megill, A., *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, çev. Tun-

- cay Birkan, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- Revel, Judith, *Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*, çev. Kemal Atakay, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2005.
- Sarup, Madan, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. Abdülbaki Güçlü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.
- Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev.: Berke Vardar, Ankara, Birey ve Toplum Yay., 1985.
- Urhan, Veli, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000.
- Urhan, Veli, *Foucault*, İstanbul, Say Yayınları, 2010.
- Urhan, Veli, "Ondokuzuncu Yüzyılda Klasik Servet Analizinden Modern İktisat Politikasına Geçiş" *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, c.3, no: 2, s.179-188, 2011.
- Urhan, Veli, *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi Arkeoloji, Soykütüğü, Etik*, İstanbul, Say Yayınları, 2013."